

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ КРИТЕРІЇ ДОПУСТИМОСТІ ТАЄМНИЦЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

ЦИГАНЮК Юлія Володимирівна - докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID ID:0000-0002-8495-3583

УДК 340.12+343.1

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.3.40>

У статті досліджується філософсько-правова природа інституту таємниці в кримінальному процесі України з урахуванням основоположних категорій істини, справедливості та прав людини. Показано, що таємниця у праві є не лише техніко-юридичним інструментом, а й ціннісною категорією, яка відображає межу між публічним і приватним, між обов'язком держави забезпечувати істину у кримінальному провадженні та необхідністю охорони гідності, честі, безпеки особи. В роботі систематизовано філософські підходи до розуміння таємниці: онтологічний (як форма прихованої інформації), гносеологічний (як обмеження доступу до знань) та аксіологічний (як правова цінність, що забезпечує довіру та конфіденційність). Зроблено висновок, що в умовах демократичної правової держави таємниця має бути інструментом балансу між суспільним інтересом у встановленні істини та індивідуальними правами людини. Проаналізовано нормативне закріплення різних видів таємниць у кримінальному процесі України – адвокатської, слідчої (досудового розслідування), лікарської, державної. Окрему увагу приділено практиці Європейського суду з прав людини, де неодноразово підкреслювалось, що обмеження доступу до інформації повинно відповідати критеріям необхідності, пропорційності та бути підданим незалежному контролю. У статті пропонується концепція «критеріїв допустимості таємниць», яка включає часові межі їх дії, наявність обґрунтованої мети, судовий нагляд і збалансованість з правом на справедливий суд.

Підкреслюється, що надмірне чи свавільне використання інституту таємниці здатне підірвати засади верховенства права та призводити до обмеження процесуальних гарантій особи. Водночас відмова від інституту таємниці також є неприйнятною, оскільки це загрожує руйнуванням довіри до адвокатури, медицини чи державної безпеки. Таким чином, філософсько-правовий аналіз дозволяє сформулювати системне бачення таємниці як інституту, що одночасно обмежує і захищає, і має розглядатися як умова гармонізації інтересів держави та особи у кримінальному процесі.

Ключові слова: кримінальний процес, філософія права, таємниця, істина, справедливість, права людини, адвокатська таємниця, публічність, конфіденційність.

Постановка проблеми

Феномен таємниці у кримінальному процесі України становить собою складне й багатовимірне явище, яке виходить за межі суто юридичного виміру. Він охоплює не лише процесуальні інститути, як-от адвокатська чи слідча (досудового розслідування) таємниця, але й глибші соціально-філософські проблеми: співвідношення істини та приватності, справедливості та конфіденційності, прав людини та публічності. Право не є лише нормативним регулятором, воно є результатом розвитку суспільства у якому чільне місце посідають таємниці.

Сучасний кримінальний процес України зазнає трансформацій під впливом євро-

пейських стандартів прав людини, зокрема рішень Європейського суду з прав людини (далі – ССПЛ). У цьому контексті проблема таємниць стає ще більш актуальною. Адже ССПЛ неодноразово наголошував: обмеження доступу до інформації допустиме лише тоді, коли воно відповідає критеріям законності, необхідності та пропорційності. Це ставить завдання для вітчизняної правової науки – виробити філософсько-правові критерії допустимості таємниць, які б відповідали ідеалам істини, справедливості й прав людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У науковій літературі питання таємниці у кримінальному процесі розглядалися у працях таких авторів: С. Є. Абламський, О. В. Александренко, Г. В. Денисенко, І. М. Єфіменко, Є. В. Кузьмічова, Д. В. Куценко, Н. В. Никитченко, О. Є. Остапенко, М. А. Погорецький, М. М. Погорецький, В. М. Трофименко та багатьох інших. Але інститут таємниці має подвійний характер – він водночас обмежує доступ до інформації й охороняє базові права людини. Саме тому його дослідження вимагає філософсько-правового підходу.

Мета статті – встановити філософсько-правові критерії допустимості таємниць у кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу

Аналіз феномену таємниці в кримінальному процесі України потребує міждисциплінарного підходу. З одного боку, це суто юридичний інститут, врегульований нормами кримінального процесуального права. З іншого боку, він є проявом більш глибоких категорій – істини, справедливості, гідності, свободи. Саме тому дослідження таємниці вимагає застосування філософсько-правової методології, яка поєднує онтологічний, гносеологічний та аксіологічний підходи.

По-перше, онтологічний підхід дозволяє розглядати таємницю як правову реальність, що існує у формі нормативно закріпленого обмеження доступу до інформації.

Адже таємниця у праві має як об'єктивний характер, оскільки встановлюється державою, так і суб'єктивний – як обов'язок чи право визначених законодавством осіб.

По-друге, гносеологічний підхід зосереджується на епістемологічному значенні таємниці. Вона обмежує знання, проте водночас структуру є його: адже приховане знання часто має підвищену цінність, бо стосується приватності, довіри чи державної безпеки.

По-третє, аксіологічний підхід акцентує увагу на цінностях, які охороняються за допомогою таємниці. Йдеться насамперед про честь, гідність, приватність, а також про довіру у відносинах між адвокатом і клієнтом чи між пацієнтом і лікарем. Водночас існують цінності вищого порядку – істина і справедливість, які можуть потребувати обмеження таємниці. Балансування цих цінностей є ключовим завданням кримінального процесу.

Здійснюючи філософсько-правовий аналіз феномену таємниці варто зазначити про діалектику істини.

У кримінальному процесі істина виступає основною метою. Вона забезпечує легітимність вироку та відновлення справедливості. Водночас таємниця може обмежувати доступ до істини, приховуючи частину інформації. Це породжує діалектику: істина і таємниця водночас є суперечними та взаємодоповнюючими явищами.

Таємниця допустима лише тоді, коли вона служить досягненню вищої мети – справедливості, а не перешкоджає їй.

Продовжуючи короткий опис філософсько-правового аналізу неможливо не звернути увагу на відкритість кримінального провадження.

Філософія права традиційно розглядає відкритість як основу правосуддя. Саме відкритість є необхідною умовою комунікативної дії та демократичного легітимування права. Проте безмежна відкритість може завдати шкоди приватності особи та підірвати довіру до правових інститутів. Звідси випливає, що таємниця у кримінальному процесі виконує роль своєрідного «фільтра відкритості», дозволяючи зберегти баланс між прозорістю та конфіденційністю.

У кримінально-процесуальному законодавстві України передбачено кілька різновидів таємниць: адвокатська таємниця – право і обов'язок адвоката зберігати в таємниці відомості, отримані від клієнта (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 22); досудового розслідування (слідча) таємниця – обмеження розголошення даних досудового розслідування (Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України), ст. 222); державна таємниця – інформація, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці (Закон України «Про державну таємницю»); лікарська таємниця – захист приватних відомостей про стан здоров'я особи (ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я).

Окрім того у КПК України окремо згадується про нотаріальну таємницю, таємницю сповіді, конфіденційну інформацію професійного характеру журналістів, таємницю спілкування, охоронювані законом таємниці, таємницю інтимного життя особи тощо.

А у ст. 162 КПК України визначено чіткий перелік того, що відніс законодавець до охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах: 1) інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації; 2) відомості, які можуть становити лікарську таємницю; 3) відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій; 4) конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю; 5) відомості, які можуть становити банківську таємницю; 6) особисте листування особи та інші записи особистого характеру; 7) інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо; 8) персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних; 9) державна таємниця; 10) таємниця фінансового моніторингу;

11) відомості, що становлять професійну таємницю відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [1].

Усі ці види мають різну природу та цілі, проте спільним для них є те, що вони створюють межу доступу до інформації. Ця межа завжди має бути виправдана з точки зору прав людини і справедливості, але таємниця завжди потребує процедурного контролю й обґрунтування.

Окрім чіткого визначення у нормах КПК України, таємниці у кримінальному процесі першочергово засновані на Конституції України. Зокрема, ст. 32 гарантує право кожного на таємницю особистого і сімейного життя, а також захист від незаконного збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу. У ст. 59 закріплено право на професійну правничу допомогу [2], що передбачає інститут адвокатської таємниці. Ці положення визначають філософсько-правову основу таємниць як баланс між правом суспільства на істину та правом особи на приватність і захист. Разом із тим, законодавство залишає широке поле для розсуду слідчого та прокурора, що породжує ризики зловживань.

Але існує ряд інших нормативно-правових актів які не лише встановлюють питання таємниць, але акцентують увагу на її змісті та правовому регулюванні. Так Закон України «Про інформацію» у ст. 21 визначає, що порядок віднесення інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюються законами [3]. Відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [4] обмеження доступу можливе лише у випадках, коли воно відповідає трьом критеріям: законність, наявність легітимної мети, пропорційність обмеження. Ці положення прямо корелюють із критеріями ЄСПЛ.

Судова практика демонструє, що проблема таємниць є однією з найскладніших у кримінальному процесі. Верховний Суд України у постанові колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 09.07.2024 у справ, № 463/11851/21 зазна-

чив, що саме особа, якої стосується медична інформація (або її законний представник), має право приймати рішення щодо використання відомостей, які містяться у її медичній картці, що не є порушенням лікарської таємниці [5].

ЄСПЛ неодноразово розглядав справи, де йшлося про межі допустимості таємниці. Однією з таких є справа у якій ЄСПЛ розрив «теорію неминучого виявлення». Це справа «Светіна проти Словенії» (2018, §50-51). У ній суд зазначив наступне « що, хоча і можливо, що дані, отримані незаконним чином із мобільного телефону заявника, відіграли певну роль на початковому етапі розгляду, що призвів до арешту заявника, вони не використовувалися як докази під час судового розгляду. Він зазначає, що засудження заявника ґрунтувалося на ряді інших інкримінуючих доказів, не пов'язаних із незаконно отриманими даними, такими як (i) його власне визнання того, що він переїхав Х, (ii) результати відтворення події, вжиті для перевірки версії заявника, (iii) біологічні сліди знайдені на заявникові, його автомобілі і на Х, (iv) речові докази, так, як гумова трубка, що була частиною автомобіля заявника, знайдена на місці події, (v) показання свідків (див. пункти 15, 21, 25 і 28 вище, див. приклади аналогічних обґрунтувань, Шенк, наводиться вище, § 48; Биков, наводиться вище §§ 96-98; Сіністаж та інші проти Чорногорії №№ 1451/10 та 2 інших, §178, 24 листопада 2015 року). Що стосується достовірності або точності доказів, Суд зазначає, що заявник не оскаржував правдивість інформації про те, що повідомлення сексуального змісту було відправлено на адресу Х з його телефону в день вбивства; це було спочатку підтверджено оспоруваною перевіркою. Таким чином, немає ніяких сумнівів у достовірності або точності доказів, про які йде мова (ш відміну від Лізіка проти Хорватії, № 20100/06, § 57, 25 лютого 2010 р.)» [6]. У цій справі Суд визнавши порушення права на таємницю приватного спілкування зазначив про те, що пропорційність суспільних інтересів та усунені процедурні помилки порушення такої таємниці не вплинули на допустимість отриманих доказів в цілому.

Таке рішення демонструє необхідність гармонізації в Україні свого законодавства і практики з європейськими стандартами, де таємниця допустима лише як виняток, а не правило.

Повертаючись до філософсько-правових аспектів дослідження, необхідно провести аналіз співвідношення істини, справедливості і прав людини у контексті таємниці у кримінальному процесі.

Перш за все необхідно звернути увагу на істину як засадничу мету кримінального процесу. Кримінальне судочинство в Україні, як і в більшості правових систем, ґрунтується на ідеї встановлення об'єктивної істини, що, в ідеалі, не можливо. Відповідно до ст. 2 КПК України, завданням кримінального провадження є «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду...» [1]. У цьому контексті істина розуміється як умова легітимності судового рішення. Філософія права, однак, звертає увагу, що істина у праві має особливий характер – вона є не абсолютною, а процедурною. Це означає, що прагнення до істини у кримінальному процесі завжди буде врівноважуватися іншими цінностями, серед яких – таємниця.

Таємниця у кримінальному процесі є інструментом, що може обмежувати доступ до істини. Адвокатська таємниця не дозволяє стороні обвинувачення отримати інформацію від захисника клієнта; таємниця досудового розслідування обмежує відкритість на етапі досудового розслідування; державна таємниця може стати перешкодою для відкритого судового розгляду тощо. Тому таємниця у праві може розглядатися як механізм, що коригує прагнення до істини відповідно до вимог справедливості.

Справедливість у кримінальному процесі полягає у рівності сторін, змагальності та гарантіях права на захист й, в цілому, забезпеченні балансу сторін на різних стадіях кримінального провадження залежно від завдань таких стадій. Коли таємниця використовується для забезпечення цих умов

(наприклад, адвокатська таємниця), вона стає інструментом справедливості. Коли ж таємниця перетворюється на спосіб приховати докази від захисту, вона стає несправедливою та суперечить верховенству права. Відтак допустимість таємниці має оцінюватися саме з позицій справедливості, а не лише процесуальної доцільності.

У межах предмету дослідження, потрібно звернути увагу на права людини як межу допустимості таємниці.

Міжнародні стандарти прав людини встановлюють чіткі критерії, за яких обмеження доступу до інформації може вважатися легітимним. Зокрема, ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, а ст. 6 – право на справедливий суд [7]. Ці положення створюють правову рамку, в якій інститут таємниці повинен функціонувати.

ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що втручання в таємницю приватного спілкування допустиме лише за умов: передбаченості законом; переслідування легітимної мети; необхідності у демократичному суспільстві (*Case of Klass and others v. Germany*, 1978) [8]. У цьому сенсі права людини виступають остаточним критерієм допустимості таємниці: вона є законною лише тоді, коли не порушує базових гарантій особи.

Взаємодія істини, справедливості та прав людини вимагає динамічного балансу. Істина без урахування прав людини може перетворитися на інструмент свавілля (наприклад, отримання доказів із застосуванням катування). Таємниця без урахування істини може зруйнувати довіру до правосуддя. Лише справедливість як категорія, що враховує і суспільний інтерес, і індивідуальні права, здатна забезпечити гармонію цих цінностей. Таким чином, таємниця у кримінальному процесі не є самоціллю. Вона може бути виправдана лише тоді, коли служить досягненню справедливості і не порушує фундаментальних прав людини.

Висновки та перспективи

Проведене дослідження дозволяє сформулювати кілька ключових висновків.

Філософсько-правова природа таємниці: таємниця у кримінальному процесі України має не лише юридичний, а й глибокий філософсько-правовий зміст. Вона відображає співвідношення між істинністю судового пізнання та цінностями приватності, довіри, гідності людини.

Діалектика істини та таємниці: істина є фундаментальною метою кримінального судочинства, однак у демократичній та правовій державі вона не може досягатися будь-якою ціною. Таємниця виступає необхідною межею публічності, яка запобігає порушенню прав людини.

Критерії допустимості: аналіз нормативного регулювання та практики ЄСПЛ показує, що обмеження доступу до інформації можливе лише за умов дотримання трьох критеріїв: законності, легітимної мети та пропорційності. Філософсько-правово ці критерії можуть бути визначені як баланс істини, справедливості та прав людини.

Національна практика України: попри наявність у Конституції та КПК норм, що регламентують інститут таємниці, судова практика демонструє численні випадки зловживань, коли таємниця стає інструментом обмеження права на захист. Це потребує посилення судового контролю й конкретизації законодавчих норм.

Перспективи дослідження: у подальшому необхідно гармонізувати українське законодавство з європейськими стандартами, впровадити чіткі часові межі дії таємниць, а також створити механізми їх незалежного контролю. Філософсько-правовий підхід до інституту таємниці дозволяє побачити її не лише як обмеження, а й як цінність, що охороняє права людини та забезпечує справедливість у кримінальному процесі.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2735>
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#n128>

4. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

5. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 09.07.2024 у справі № 463/11851/21 (провадження № 51-508км24) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120314115>.

6. Справа «Светина проти Словенії» (Заява № 38059/13). URL: [https://protocol.ua/ua/svetina_prot_i_slovenii_\(zayava_38059_13_vid_22_travnua_2018r_\)/](https://protocol.ua/ua/svetina_prot_i_slovenii_(zayava_38059_13_vid_22_travnua_2018r_)/)

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

8. Case of Klass and others v. Germany. (Application no. 5029/71). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57510%22%5D%7D>

References

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine], No. 4651-VI. (2012, April 13). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2735> [in Ukrainian].

2. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine], No. 254k/96-VR. (1996, June 28). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy “Pro informatsiiu” [Law of Ukraine “On Information”], No. 2657-XII. (1992, October 2). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#n128> [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy “Pro dostup do publichnoi informatsii” [Law of Ukraine “On Access to Public Information”], No. 2939-VI. (2011, January 13). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> [in Ukrainian].

5. Verkhovnyi Sud Ukrainy, Kasatsiyni Kryminalnyi Sud, Persha Sudova Palata [Supreme Court of Ukraine, Criminal Cassation Court, First Judicial Chamber].

(2024, July 9). Postanova u spravi № 463/11851/21 (provadzhennia № 51-508km24) [Ruling in case No. 463/11851/21 (proceeding No. 51-508km24)]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120314115> [in Ukrainian].

6. European Court of Human Rights (ECHR). (2018, May 22). Svetina v. Slovenia (No. 38059/13). [https://protocol.ua/ua/svetina_prot_i_slovenii_\(zayava_38059_13_vid_22_travnua_2018r_\)/](https://protocol.ua/ua/svetina_prot_i_slovenii_(zayava_38059_13_vid_22_travnua_2018r_)/) [in Ukrainian].

7. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols)]. (1950, November 4). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].

8. European Court of Human Rights (ECHR). (1978, September 6). Klass and Others v. Germany (Application No. 5029/71). <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57510%22%5D%7D> [in English].

Tsyganiuk Yulia Volodymyrivna,

Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Criminal Law and Procedure, Leonid Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law.

ORCID ID:0000-0002-8495-3583

PHILOSOPHICAL AND LEGAL

CRITERIA FOR THE ADMISSIBILITY OF SECRETS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article examines the philosophical and legal nature of secrecy in the criminal procedure of Ukraine, considering fundamental categories such as truth justice and human rights. It is argued that secrecy in law is not merely a technical legal tool but also a value-laden category that delineates the boundary between public and private, between the state's obligation to establish the truth in criminal proceedings and the necessity to safeguard dignity, honor, and individual security. The paper systematizes philosophical approaches to the concept of secrecy: ontological (as a form of concealed information), epistemological (as a restriction of access to knowledge), and axiological (as a legal value ensuring trust and confidentiality). The conclusion is drawn that, in a democratic

state governed by the rule of law, secrecy must function as a mechanism for balancing the public interest in truth-finding with the individual's rights. The study analyzes the normative regulation of various types of secrecy in Ukraine's criminal procedure – attorney-client privilege, investigative secrecy, medical confidentiality and state secrecy. Particular attention is given to the case law of the European Court of Human Rights, which has consistently emphasized that restrictions on access to information must meet the criteria of necessity, proportionality, and independent oversight. The article proposes an original concept of “criteria for admissibility of secrecy” which includes temporal limits, legitimate purpose, judicial control, and

balance with the right to a fair trial. It is stressed that excessive or arbitrary application of secrecy undermines the rule of law and procedural guarantees, while a complete rejection of secrecy is equally unacceptable, as it would destroy trust in advocacy, medicine, and national security institutions. Thus, a philosophical and legal analysis enables the development of a systematic understanding of secrecy as an institution that simultaneously restricts and protects, serving as a condition for harmonizing the interests of the state and the individual within criminal procedure.

Keywords: criminal procedure, philosophy of law, secrecy, truth, justice, human rights, attorney-client privilege, publicity, confidentiality.